

Oikeusministeriö
Lausuntopalvelu

Viite:

Oikeusministeriön lausuntopyyntö 6.5.2021, VN/1347/2021

Asia:

Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa

Oikeusministeriö on pyytänyt valtioneuvoston oikeuskanslerin lausuntoa oikeudenkäyntikuluja riita-asioissa koskevasta arviomuistiosta. Hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on oikeusturvan saatavuus taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Eräinä keinoina tähän pääsemiseksi on hallitusohjelmassa mainittu oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteiden selvittäminen muun muassa kuluriskin alentamiseksi.

Pidän näitä muistiossa esitettyjä tavoitteita tärkeinä ja voin yhtyä näiltä osin esitettyihin näkemyksiin. Minulla ei ole valmistelun tässä vaiheessa arviomuistiosta huomautettavaa kuin vain eräiltä osin. Lausuntojen antaminen on osa oikeuskanslerille perustuslain 108 §:n mukaan kuuluvaa yleistä laillisuusvalvontaa, samoin kuin erityisesti oikeuskanslerille säädettyyn valtioneuvoston laillisuusvalvontaan kuuluvaa ennakollista säädösvalvontaa. Ennakollinen säädösvalvonta sisältää perustuslainmukaisuuden ennakollisen valvonnan, perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvomisen sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edellytysten edistämisen. Oikeuskanslerin ennakollisessa säädösvalvonnassa kiinnitetään huomiota perustuslainmukaisuuteen ja sen arvioinnin edellytyksiin, erityisesti perustuslain sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta merkittävien kysymysten tunnistamiseen. Lisäksi huomiota kiinnitetään oikeusjärjestyksen johdonmukaisuuteen, toimivuuteen ja ymmärrettävyyteen kokonaisuutena ja mahdollisesti laillisuusvalvonnassa havaittujen

lainsäädännön ristiriitaisuuksien ja soveltamisen ongelmakohtien korjaamiseen sekä perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion toteutumiseen.

Ennakollinen säädösvalvonta on yksi keinoista, joilla oikeuskansleri täyttää perustuslain 108 §:ssä säädettyä tehtäväänsä valvoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Perustuslain- ja lainsäätäjän tarkoituksen mukaisesti oikeuskanslerin perus- ja ihmisoikeusvalvonta on ennakoivaa ja pyrkii myös yleisellä tasolla edistämään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta kiinnitän huomiota siihen, että olen muun muassa Euroopan komissiolle Euroopan unionin oikeusvaltiokertomuksen valmistelua varten antamassani selvityksessä pitänyt laajojen riita-asioiden oikeudenkäyntien kestoja sekä riita-asioiden oikeudenkäyntien kuluriskiä oikeuden saatavuuden sekä siten oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutumista koskevana merkittävänä ongelmana ja siten viime kädessä yhtenä merkittävänä oikeusvaltiota koskevana ongelmana Suomessa (tästä valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomuksessa vuodelta 2020, K 17/2021 vp, ja oikeuskanslerin lausunto Euroopan komission sidosryhmäkuulemisessa unionin oikeusvaltiokertomuksen valmistelua varten, 12.3.2021). Pidän siksi tärkeänä, että arviomuistion ja siitä saatavan palautteen perusteella tehdään riittävän laaja-alaista jatkovalmistelua, jolla pystyttäisiin käytännössä merkityksellisellä tavalla helpottamaan tätä ongelmaa.

Oikeusministeriön arviomuistio on selkeästi koottu ja siinä on monipuolisesti tarkasteltu keinoja oikeudenkäyntikulujen alentamiseksi. Katson, että se, millä keinoilla oikeudenkäyntikulujen alentaminen on parhaiten toteutettavissa, kuuluu ensisijaisesti lainsäätäjän ratkaistavaksi. Laillisuusvalvonnassa saadun käsityksen perusteella pitkään esillä olleen ongelman ratkaisemiseksi ei ole vain yhtä tai muutamaa keinoa. Oikeusministeriön arviomuistiossa ei ole kuitenkaan arvioitu viimeisimpien tuomioistuinten kehittämishankkeiden, kuten todistelun videoinnin, nykyistä laajempien etäyhteyksien käytön ja sähköisen asianhallintajärjestelmän vaikutuksia oikeudenkäyntien kestoon ja kuluihin. Käsitykseni mukaan onnistunut digitalisointi osaltaan voi merkittävästikin helpottaa tilannetta, mutta se ei ratkaise ongelmaa kokonaisuutena.

Haluan kuitenkin yleisesti todeta, että en kannata sellaisten keinojen jatkovalmistelua, joita ei voida edistää kansallisella tasolla kuten asianajajapalveluiden vapauttaminen arvonlisäverosta (keino 5). Lisäksi haluan korostaa, että jatkovalmistelussa tulisi kiinnittää huomiota siihen, etteivät muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet kuten oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä sekä oikeus tulla kuulluksi ja saada perusteltu päätös, vaarannu. Vaihtoehtoisen riidanratkaisun kehittäminen on hyödyllinen monissa tilanteissa, mutta se edellyttää, että vaihtoehtoiset menettelyt ovat riittävän tasapuolisia ja lisäksi, että niiden käsittelyaika ei eri syistä johtuen veny kohtuuttoman pitkäksi. Esimerkiksi kuluttajariitalautakunta on kampannut ruuhkautumisen kanssa.

Oikeuskanslerin lakisääteisenä erityistehtävänä on valvoa asianajajien, julkisten oikeusavustajien sekä luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toimintaa. Tässä valvonnassa tehtyjen havaintojen perusteella oikeudenkäyntiavustajille asetettavien taitovaatimusten yleinen alentaminen ei näytä toimivalta keinolta alentaa oikeudenkäyntikuluja ja samalla ylläpitää oikeusturvaa ja sujuvaa tuomioistuinprosessia. Pikemminkin olisi varmistettava, että oikeudenkäyntiavustajat kussakin jutturyhmässä tunnistavat oikeudellisesti merkitykselliset seikat ja auttavat myös päämiehiä keskittymään oikeudenkäynnissä olennaiseen sekä hoitavat tunnollisesti ja huolellisesti omat tehtävänsä. Asianajajia ja luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia koskeva sääntely ei saisi ammattitaitoa ja kulujen erittelyä sekä esittämistä asiakkaalle koskevilta osiltaan eriytyä toisistaan. Arviomuistiossa esitetyt näkökohdat osaltaan puoltavat myös luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia koskevan lainsäädännön uudistamista. Samalla on tarvetta arvioida myös asianajalain säännösten muutostarpeita. Avoimempi hintojen ja kulujen esittäminen sekä ennakoiva kuluriskien arviointi suhteessa itse jutun intressiin onkin yksi kehittämisen kohteista ja sillä voidaan välttää myös jälkikäteen asianajajien ja muiden luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvontaan tulevissa asioissa olevia erimielisyyksiä siitä, miten asiaa olisi kannattanut ajaa. Jatkovalmistelun kannalta huomionarvoisena teemana onkin, miten asianajajakulttuuria ja avustajakulttuuria saadaan kehitettyä tehokasta ja riittävän halpaa oikeudenkäyntiä tukevaksi ja kulujen ennakoitavuutta parantaa. Tämä ei ole yksinomaan uudella lainsäädännöllä ratkaistava asia. Kaavamaiset taulukkohinnat ja hintakatot ovat joissain tilanteissa myös johtaneet oikeudellisen avun laadun heikkenemiseen. Näin kävi esimerkiksi ulkomaalaisasioissa rajoitettaessa oikeusavun hintaa. Sama ilmiö voisi toistua myös riita-asioissa, minkä vuoksi eri säännösten tosiasialliset vaikutukset on tarpeen huolella arvioida.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Linda Harjutsalo